

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ – THE MIRROR AND THE MASK

Irina DINCĂ, Assistant Professor, PhD, University of the West, Timișoara

Abstract: This paper will focus on the way the recurrent metaphors of the mirror and the mask are interconnected in the poetics and the poetry of Ștefan Aug. Doinaș, in a metaphorical revelatory network which “hides what it reveals”. This hermeneutical approach will be constructed on the pillars of the transdisciplinary methodology proposed by Basarab Nicolescu, whose vision has deep affinities with the transgressive poetics of Ștefan Aug. Doinaș. The mirror proves to be an ontological interface which mediates the leap from one level of Reality to others, while the mask is both the limit to be transgressed and the necessary visible veil which hides and thus protects the ineffable core of the unseen.

Keywords: Ștefan Aug. Doinaș, transdisciplinarity, mirror, mask, transgression

1. Realitatea arborescentă

Un irepresibil imbold transgresiv traversează creația lui Ștefan Aug. Doinaș, luminată de străfulgerări ale unui sens de „dincolo de ceea ce se vede”¹⁰³⁹. Lumea vizibilă este doar o mască sub care se ascunde o Realitate mult mai complexă, o țesătură multidimensională în ochiurile căreia se oglindesc adâncimile altor niveluri ontologice, cu tâlcurile și tainele lor translucide. Punctele nodale ale acestei viziuni transgresive se ramifică fractalic în câteva direcții prin care creația lui Ștefan Aug. Doinaș, în unitatea ei inextricabilă, pe toate palierele ei – poezie, proză, eseu – și dincolo de particularitățile fiecărei vârste creatoare, se înscrie, transtemporal, pe orbite (onto)logice similare viziunii transdisciplinare dezvoltate de Basarab Nicolescu.

Afinitățile dintre cei doi vizionari devin vizibile odată cu intersectarea lor, mijlocită de deschiderile lui Ștefan Aug. Doinaș față de manifestul transdisciplinarității elaborat de Basarab Nicolescu, căruia îi va și dedica o recenzie comprehensivă, *Ce este transdisciplinaritatea?*¹⁰⁴⁰. De altfel, ecouri ale acestei lecturi se regăsesc simultan și în creația poetică, în ciclul *La acest nivel* din volumul *Ad usum delphini* (1998), care vehiculează conceptele propuse de Basarab Nicolescu – precum *nivel de Realitate* –, iar patru ani mai târziu, chiar în anul morții poetului, viziunea transdisciplinară își va găsi un nebănuit ecou într-un proiect de roman rămas, din păcate, neterminat, intitulat provizoriu *Intersecția*, din care au fost publicate doar câteva fragmente în revista „Familia”, cu titlul *Kilometrul zero*¹⁰⁴¹.

Prin aceste fragmente și în multe altele, Ștefan Aug. Doinaș este deopotrivă teoreticianul și practicianul *discursului mixt*, „în care demersul filosofic propriu-zis se îmbină inextricabil cu cel poetic”¹⁰⁴², o formulă cu valențe transdisciplinare, întrucât melanjul de „conceptualism și metaforism”¹⁰⁴³ are drept miză transgresarea limitelor disciplinare, captarea

¹⁰³⁹ Ștefan Aug. Doinaș, *Orfeu și tentația realului*, Editura Eminescu, București, 1974, p. 14.

¹⁰⁴⁰ Idem, *Ce este transdisciplinaritatea?*, în „Curentul cultural” din 4 iunie 1998, p. 23.

¹⁰⁴¹ Idem, *Kilometrul zero*, în „Familia”, nr. 5, 2002, p. 22-33.

¹⁰⁴² Idem, *Eseuri*, Editura Eminescu, București, 1996, p. 346.

¹⁰⁴³ Idem, *ibidem*, p. 348.

unui dincolo inefabil. Prin țesătura conceptual-metaforică a *discursului mixt* doinașian, dar cu precădere printre ochiurile ei și dincolo de vălul ei lingvistic, Ștefan Aug. Doinaș încapsulează toate fațetele triadei **epistemologie – metafizică – poezie**, propuse de Pompiliu Crăciunescu¹⁰⁴⁴, în căutarea unei *cunoașteri neîmpărțite* prin care se revelează plener o Realitate fractalică, pluriramificată și multietajată.

Miza transdisciplinară a discursului mixt doinașian se întrevede într-o replică grăitoare din *Kilometrul zero*, care postulează indubitabil o perspectivă ce transgresează ceea ce se află în și între discipline în căutarea a ceea ce află dincolo de ele, Realitatea în complexitatea ei mirabilă și inextricabilă: „Filosofia e numai unul dintre nivele [...]. Nivel superior, ce-i drept, dar cu totul steril, întrucât nu generează decât concepte. Eu mă ocup cu ceva mult mai mult: cu Realitatea.”¹⁰⁴⁵ Doinaș însuși, sub masca ficțională a personajelor din acest roman potențial, caută răspunsurile sale posibile la interogația lui Basarab Nicolescu *Ce este Realitatea?*¹⁰⁴⁶, iar viziunea ce se coagulează sub impulsurile acestor căutări se dovedește un corolar al încercărilor sale poetice anterioare, la *intersecția* (în sensul integrator-transgresiv al terțului inclus) conceptului cu metafora – *revelatorie*, în spirit blagian.

Realitatea problematizată, dar mai ales trăită de personajele din *Kilometrul zero* este una verticală, multietajată, „arborescentă”, implicând o comunicare permanentă între diferitele ei niveluri ontice: „La fiecare nod al verticalei Realităților, exact ca la fiecare nod al unui copac uriaș cu crengi multe, se desprinde lateral o ramificație, se iscă un teritoriu de frunze, iar aceste noi disponibilități orizontale asigură noul spațiu în care vor evolua creațiile fictive ale autorului. Imaginați-vă un turn deosebit de înalt, cu baza în străfunduri și cu creștetul în cer, din care – la anumite etaje privilegiate – se deschid uși, ferestre, balcoane, și, la fiecare nivel la care «ies», li se oferă posibilitatea unei alte existențe. Spațiul necesar pentru o asemenea existență se creează chiar sub pașii lor, pe măsură ce ei înșiși înaintează, tocmai ca acele scări rulante, aparent imobile, care se pun în mișcare de îndată ce pui piciorul pe prima lor treaptă. Realitatea e arborescentă.”¹⁰⁴⁷

Sunt concentrate în acest dublet metaforic – al arborelui cu multiple ramificații și al scării rulante ce mijlocește trecerea dintr-un nivel de existență într-altul – cele trei axiome care constituie fundamentul viziunii transdisciplinare – *axioma logică a principiului terțului inclus*, teoretizat anterior de Ștefan Lupașcu, *axioma ontologică a nivelurilor de Realitate*, descoperirea revoluționară a lui Basarab Nicolescu, și *axioma epistemologică a complexității*, dezvăluind o structură deschisă, *gödeliană*, a Realității. *Nivelul de Realitate* este definit de Basarab Nicolescu drept „un ansamblu de sisteme aflate mereu sub acțiunea unui număr de legi generale”¹⁰⁴⁸ proprii, inadecvate celorlalte niveluri de Realitate existente, iar saltul dintr-un etaj ontic într-altul presupune o mișcare pe verticală, o schimbare de nivel, prin acceptarea unui alt sistem de referință. Și pentru Ștefan Aug. Doinaș saltul transgresiv se produce pe verticală, printr-o glisare pe trepte diferite ale *scării rulante a existenței* ori pe ramificații

¹⁰⁴⁴ Vezi Pompiliu Crăciunescu, *Eminescu: Paradisul infernal și transcsmologia*, Prefață de Basarab Nicolescu, Editura Junimea, Iași, 2000 și *Strategiile fractale*, Editura Junimea, Iași, 2003.

¹⁰⁴⁵ Ștefan Aug. Doinaș, *Kilometrul zero*, art. cit., p. 30.

¹⁰⁴⁶ Vezi Basarab Nicolescu, *Ce este realitatea? Reflecții în jurul operei lui Stéphane Lupasco*, Traducere de Simona Modreanu, Editura Junimea, Iași, 2009.

¹⁰⁴⁷ Ștefan Aug. Doinaș, *Kilometrul zero*, art. cit., p. 33.

¹⁰⁴⁸ Basarab Nicolescu, *Noi, particula și lumea*, Ediția a II-a, Traducere de Vasile Sporici, Editura Junimea, Iași, 2002, p. 142.

distincte ale unei Realități *arborescente*: „Nu mă refeream la orizontală, la această dimensiune a omului de rând, ci la verticală: axa pe care se înscriu, la nivele diverse, toate Intersecțiile posibile. Înțelegeți? Nu *axis mundi*, care de altfel nu e nicăieri, tocmai pentru că poate fi oriunde, ci acea axă pe verticala căreia, în sus sau în jos, ne depășim nivelul de Realitate.”¹⁰⁴⁹

Percepția obișnuită, cantonată într-un singur nivel de Realitate, cel vizibil, accesibil senzorial, riscă să hrănească „delirul miciei rațiuni”, reduse la un singur nivel de Realitate¹⁰⁵⁰, dacă nu se deschide spre acceptarea existenței simultane a mai multor niveluri ontologice suprapuse, viziunea lui Ștefan Aug. Doinaș conturându-se în prelungirea firească a celei niculesciene: „Pentru aceasta se cere ca rațiunea - «mica rațiune», cum o numește filosoful meu – să nu se contracte la un singur nivel de Realitate.”¹⁰⁵¹ Iar această dezinhibare a conștiinței se petrece prin acceptarea ca bimilenara „contradicție – depășindu-și binaritatea – să devină ternară: numai în felul acesta se va crea spațiul, timpul și logica de trebuință.”¹⁰⁵²

În acest mod, logica *dinamică a contradictoriului* a lui Ștefan Lupașcu¹⁰⁵³ este completată de teoria niculesciană a nivelurilor de Realitate prin construirea unui model ideatic piramidal, arborescent, ce răstoarnă cel de-al treilea principiu al logicii aristotelice, al terțului exclus: „Pentru a ne face o imagine mai clară asupra terțului inclus, să reprezentăm cei trei termeni ai noii logici – A, non-A și T – și dinamismele lor asociate printr-un triunghi în care unul din vârfuri se află într-un nivel de Realitate, iar celelalte două într-altul. Dacă se rămâne pe un singur nivel de Realitate, orice manifestare apare ca o luptă între două elemente contradictorii (de exemplu undă A și particula non-A). Al treilea dinamism, cel al stării T, se exercită pe un alt nivel de Realitate, unde ceea ce părea dezunit (undă sau particulă) este de fapt unit (cuanton), iar ceea ce apare ca fiind contradictoriu este perceput ca non-contradictoriu.”¹⁰⁵⁴

Viziunea transdisciplinară implică existența unor straturi de discontinuitate ce separă radical fiecare nivel de Realitate de cel imediat anterior, respectiv următor, transgresarea fiind posibilă doar prin mijlocirea „logicii verticale”¹⁰⁵⁵ a *terțului inclus*. În același timp, această discontinuitate nu implică insularitatea nivelurilor diferite de Realitate, ci o comunicare subtilă a lor, o interdependență care asigură autoconsistența lumii, orice schimbare infimă într-un nivel de Realitate implicând o metamorfoză în lanț a celorlalte niveluri coexistente. Astfel se afirmă cel de-al treilea pilon al transdisciplinarității, complexitatea – *complexus* însemnând ceea ce este întretesut – conferind uimitoarea coerență ce interconectează, în pofida discontinuității ce le desparte, nenumăratele niveluri de Realitate plurietajate.

¹⁰⁴⁹ Ștefan Aug. Doinaș, *Kilometrul zero*, art. cit., p. 30-31.

¹⁰⁵⁰ Basarab Nicolescu, *Teoreme poetice*, Ediția a II-a, Traducere din limba franceză de L.M. Arcade, Prefață de Michel Camus, Editura Junimea, Iași, 2007, p. 28.

¹⁰⁵¹ Ștefan Aug. Doinaș, *Kilometrul zero*, art. cit., p. 32.

¹⁰⁵² Idem, *ibidem*.

¹⁰⁵³ Vezi Ștefan Lupașcu, *Logica dinamică a contradictoriului*, Cuvânt înainte de Constantin Noica, Selecție, traducere din limba franceză și postfață de Vasile Sporici, Control științific și note de Gheorghe Enescu, Editura Politică, București, 1982.

¹⁰⁵⁴ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Traducere de Horia Mihail Vasilescu, Ediția a 2-a, Editura Junimea, Iași, 2007, p. 36-37.

¹⁰⁵⁵ Mihai Șora, *Clipa și timpul*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005, p. 57: „Mai trebuie spus că, în timp ce logica orizontalei e o logică a disjuncției și a excluderii terțului, logica verticalei e una a conjuncției, a integrării și – evident – a terțului inclus”.

Complexitatea este implicită și în viziunea transgresivă a lui Ștefan Aug. Doinaș, prin trăirea unor miracole ce mijlocesc saltul din nivelul realității palpabile în altele mai subtile: „Câtă vreme rămânem în ceea ce se numește real – care, în esența sa, este doar un nivel de Realitate – nu putem să vedem ceea ce se petrece dincolo de el. Dar de îndată ce întoarcem obiectul, ne dăm seama că între acest nivel de Realitate – pe care-l numim așa – și celelalte nivele există un raport intim care abia acum devine evident vizibil, în așa fel că lucrurile «de dedesubt», ca și cele «de deasupra» – ambele de aceeași valoare – capătă același statut de existență, de vitalitate, ca și cele care se află la nivelul nostru, singurul pe care – noi, oamenii de rând – suntem în stare să-l percepem. [...] «Miracolul – scrie un gânditor român refugiat în Franța – este acțiunea, conform legilor, a unui nivel de Realitate asupra altui nivel de Realitate».”¹⁰⁵⁶

Viziunea transgresivă a lui Ștefan Aug. Doinaș este îndeobște sensibilă la emergența miracolului, la acel *Eveniment* pe care Virgil Nemoianu îl descoperă în miezul sintezei doinașiene, având „tocmai menirea de a cristaliza semirealul întru real, fiind un act de geneză a realității.”¹⁰⁵⁷ Trecerea dintr-un nivel de Realitate în cel „de dedesubt” ori „de deasupra” se petrece printr-o **oglină** cu focarul în misteriosul *omphalos*, „kilometrul zero” care reunește, asemeni Terțului Ascuns niculescian din miezul incandescent al Transrealității, „toate Intersecțiile posibile”: „Ce înseamnă kilometrul zero? [...] Adevărata falie trebuie căutată în altă parte! Mai precis, ea trebuie găsită pe verticală, instaurată de imaginația noastră fertilă. Ah, adevărul aceluia mare poet care spune că «fantezia este o facultate creatoare de real»...!”¹⁰⁵⁸

Așadar, pentru Ștefan Aug. Doinaș, Realitatea se îmbogățește prin creație, „fantezia este o facultate creatoare de real”, unele niveluri sunt „reale”, altele ficționale, metaforice, însă investite cu același statut ontic, cu „același certificat de existență”, fiind actualizate de imaginația plăsmuitoare a artistului creator de lumi posibile. Aceasta este suprema provocare a creatorului orfic din viziunea lui Ștefan Aug. Doinaș, „tentația realului” în sensul unei reflectări în spirit barbian al unui *joc secund* care depășește *mimesisul* și plonjează în sfera posibilului, prin extinderea succesivă a imaginarului poetic pe mai multe niveluri ontologice și prin plonjarea în zona ultimă a abisului unui mister insondabil. Ștefan Aug. Doinaș concepe creația poetică drept un *cosmoid*¹⁰⁵⁹, în termeni blagieni, un univers în sine, „o realitate *vie* de ordin artistic”, care se naște din cuvântul „saturat și borțos de real”, rostul poeziei fiind tocmai „instaurarea unei lumi *potențiale* de perfectă coerență și înalt semnificativă”¹⁰⁶⁰.

Oglinda ca punct zero al Realității concentrând în focarul său toate potențialitățile va reflecta, la fiecare nivel o altă suită de măști aferente fiecărui nivel ontologic, iar textul poetic se dovedește un *mise en abyme* al acestui nesfârșit joc al revelației și al ascunderii: „Acest cosmos este «dublu», ca două straturi de lume suprapuse: ca două «tărâmurii», cum bine zice cuvântul românesc. Dar textul, oare, nu este la fel: adică un tărâm «dublu» [...]? La fiecare

¹⁰⁵⁶ Ștefan Aug. Doinaș, *Kilometrul zero*, art. cit., p. 32.

¹⁰⁵⁷ Virgil Nemoianu, *Surâsul abundenței. Cunoaștere lirică și modele ideologice la Ștefan Aug. Doinaș*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Fundația Culturală Secolul 21, București, 2004, p. 33.

¹⁰⁵⁸ Ștefan Aug. Doinaș, *Kilometrul zero*, art. cit., p. 33.

¹⁰⁵⁹ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, în *Opere 9. Trilogia culturii*, Ediție îngrijită de Dorli Blaga, Studiu introductiv de Al. Tănase, Editura Minerva, București, 1985, p. 436-437: „o plăsmuire revelatorie a spiritului uman”, care „face concurență macrocosmosului, tinzând să i se substituie”.

¹⁰⁶⁰ Ștefan Aug. Doinaș, *Orfeu și tentația realului*, ed. cit., p. 7-9.

treaptă a ei, această verticalitate eliberează energia – până atunci potențială – a structurii sale, structură care este compusă din ceea ce îndeobște numim - după modelul Realității orizontale – întâmplări și personaje. [...] O etajare de orizonturi, – iată ce este verticalitate, fiecare orizont indicând linia de «atingere» între două nivele. Pe o atare linie se mișcă, invadând orizontul de deasupra sau cel de dedesubt, întâmplările și personajele.”¹⁰⁶¹ Orizonturile suprapuse din structurile de adâncime ale creației doinașiene sunt tot atâtea oglinzi ce mijlocesc „miracolul” saltului dintr-un nivel de Realitate într-altul, reflectând și multiplicând parada măștilor aferente fiecărui nivel, ce deopotrivă ascund și revelează, limitează privirea avidă de nevăzut și învăluie străveziu chipul fără de chip al unei Realități invizibile.

Kilometrul zero se dovedește a fi o sinteză personală a viziunii transdisciplinare, dar și o cristalizare a propriei poetici transgresive, întrucât *discursul mixt*, în spiritul *Teoremelor poetice* ale lui Basarab Nicolescu, din acest text luminează retrospectiv poetica și poezia lui Ștefan Aug. Doinaș, limpezind intuițiile disipate dintru început în scrierile literare sau non-literare ale acestui subtil precursor al transdisciplinarității. O riguroasă punere în oglindă a celor două viziuni convergente, cea doinașiană și cea niculesciană, dezvăluie nu doar neașteptate conexiuni, ci și deschide o poartă hermeneutică adecvată spre sensurile de adâncime ale poeziei lui Ștefan Aug. Doinaș, legitimând astfel un demers interpretativ vertical, o secțiune percutantă în structurile multistratificate ale Realului în căutarea Adevărului poetic ce le traversează și le armonizează.

2. Oglinzi și măști

Prin prisma unei hermeneutici verticale, în spirit transdisciplinar, imaginarul poetic al lui Ștefan Aug. Doinaș își dezvăluie structura arborescentă, implicând o comunicare subtilă a tuturor nivelurilor ontice întrețesute. Interconexiunile sunt mijlocite de suprafețele translucide ale oglinzilor glisante ce fie învăluie și ascund tainele din spatele ecranului refractar, fie deschid un prag spre alte dimensiuni ale unei Realități multiplicat fractalic. În oricare dintre aceste ipostaze, oglinda devine o metaforă centrală a imaginarului poetic doinașian, un nod metaforic revelatoriu în care pulsează impulsurile unor tâlcuri de adâncime. De cele mai multe ori ea se înfiripă în tandem cu metafora complementară a măștii, configurând jocul de lumini și umbre, de tâlcuri și taine prin care, în spirit transdisciplinar, „unitatea deschisă” a oglinzii și „pluralitatea complexă”¹⁰⁶² a măștii ramifică fractalic realitatea arborescentă a imaginarului doinașian.

Uneori oglinzile din universul poetic imaginat de Doinaș¹⁰⁶³ instituie bariere ce opacizează intermedierea, dialogul, interșanjabilitatea celor reflectate. În absența acestei funcții mediatoare, oglinda devine o coșmarescă unealtă a unui narcisism obsesiv, ce proiectează pe pelicula impermeabilă a lumii prezența reverberantă a propriului eu hipertrofiat: „Eu, în oglinzi paralele, doar eu:/ inițiala de carne ce-nscrie,/ soră și copie sieși,

¹⁰⁶¹ Idem, *Kilometrul zero*, art. cit., p. 33.

¹⁰⁶² Vezi Basarab Nicolescu, *De la Isarlık la Valea Uimirii*, vol. II *Drumul fără sfârșit*, Prefață de Irina Dincă, Editura Curtea Veche, București, 2011, p. 291: „Două cuvinte despre ceea ce numesc pluralitate complexă și unitate deschisă. Pluralitate complexă înseamnă că fiecare nivel este legat de celelalte niveluri, identitatea lui fiind condiționată de interacțiunea dintre toate nivelurile, deci de interacțiunea cosmosurilor de cosmosuri, în limbajul meu. Unitate deschisă înseamnă că nimeni nu poate să spună că știe tot.”

¹⁰⁶³ Pentru toate citatele din creația poetică a lui Ștefan Aug. Doinaș am folosit ediția Ștefan Aug. Doinaș, *Opere*, vol. I-III, Editura Național, București, 2000.

mereu/ marșuri de cuie în suave sicrie.// Eu, numai eu, repetat, înmulțit!// Narcis, scârbitul de sine-n cristale,/ numai segmente, și-același cuțit/ prompt, nemilos, cu tășuri egale.// O, perspectivă-n lîntolii! Salvat/ fie-mi în albe cupole de cepe/ spiritul, ereziarh vinovat,/ vierme-ntr-un vesel coșmar care-ncepe...” (*Coșmar narcisic*). Viziunea coșmarescă răstoarnă fascinația lui Narcis pentru propria imagine, eul multiplicat este scârbit de iluziile reflectării infinite ce îi compromit integralitatea, segmentându-l, sfâșiindu-i unitatea funciară în copii ce și pierd coeziunea primordială. Fragmentele disipate ale eului devin măști ce mărșăluiesc pe scena vieții spre a sfârși în suavele sicrie sub tășul necruțător al morții, singura salvare întrevăzându-se nu prin carnea perisabilă, captivă în coșmarul unui singur nivel de Realitate, ci prin forța transgresivă a spiritului.

O primă ipostază a oglinzii este cea care izolează și limitează, prin refracțiile care întorc fără răspuns, narcisic, imaginea eului claustrat în materialitate: „S-așază între tine și-n tre lucruri/ o galbenă oglindă de argint:/ când râzi, de propriul răs te bucuri;/ minciunile din gura ta te mint. [...] Țărâna cere mască după mască” (*Elegie peste oraș*). Dedublarea este singura formă de ieșire din sine, și aceasta iluzorie, întrucât oglinda care se interpune între eu și lucruri devine un ecran pe care se proiectează aceeași imagine obsedantă, unitate închisă în limite autarhice: „Mereu apune soarele și mereu/ – între noi și discul supraholbat – / deslușim, ca pe-un ecran, niște/ actori uluitor de frumoși/ care seamănă uluitor cu noi înșine.” (*Melcii*) Măștile, la rândul lor, sunt simple iluzii ale alterității, surrogate ale pluralității, flacăra comunicării fiind absentă: „Am zis că-i foc, dar nu e decât reflexul lui/ pe măști.” (*Renul*)

Sensibilitatea transgresivă a lui Ștefan Aug. Doinaș se sufocă în astfel de colivii ale eului, tapetate cu oglinzi baroce și aglomerate de măști grațioase ori grotești. Eul doinașian respinge claustrarea în orizontala aplatizantă, are nevoie de o desfășurare verticală, prin care spiritul accede la alte niveluri de Realitate, nutrindu-se din seva ce circulă nestingherită pe ramurile diferite ale Realității arborescente. Oglinzile devin și ele punți se ce arcuiesc spre alte niveluri ontice, trepte ascendente sau descendente spre straturile de profunzime ale eului dornic de o dedublare autentică: „Mă uit adesea-ntr-o fântână./ Un ins, scoțându-și brusc cu-o mână/ al lunii basc cu tiv feeric,/ îmi face semn din întuneric./ Când mă retrag, și el dispare./ Șezând cu mine, mi se pare/ că-l văd, dar răsturnat, la pândă/ într-o răsfrângere plăpândă./ Mă-ntorc și-l strig: la jumătate/ de drum, cuvântul meu s-abate/ izbit de glasul lui ce vine/ din adâncime către mine./ Cu ce aripi grăbește oare/ prin spațiile-i fără soare?/ De fiecare dată pierd/ și-apare fără-ntârziere./ Și mă întreb: când în țărână/ eu însumi îmi voi fi fântână/ el – alter-ego-n cumpănire – / va mai veni la întâlnire?...” (*Întâlnirea din fântână*) Prin oglindă, eul cutreieră spațiile fără soare ale unui alt tărâm, îmbrăcând o mască dintr-un alt nivel ontic, într-o imagine enantiomorfă a sa, răsturnată, *joc secund* mai pur. *Intersecția* se produce la jumătatea drumului, iar luciul oglinzii devine cumpănă între două măști distincte ale eului, cea de suprafață, a conștiinței, și cea de adâncime, a eului abisal al inconștientului.

Dedublarea devine multiplicare, într-o fascinație irepresibilă a întâlnirii dintre Același și un Altul, sub ambiguitatea oglinzii și travestiul măștii: „Sunt ceea ce nu sunt. Neîncetat un altul/ și-n veci același” (*Metamorfozele*). De altfel, unul dintre cele mai dense volume ale lui Ștefan Aug. Doinaș poartă drept titlu *Aventurile lui Proteu* și se deschide printr-un moto din propriul său eseu, *Măștile adevărului poetic*¹⁰⁶⁴: „Grație acestor măști, care reprezintă –

¹⁰⁶⁴ Vezi idem, *Măștile adevărului poetic*, Editura Cartea Românească, București, 1992.

paradoxal – principiul însuși al lirismului, eul profund și creator al poetului devine multiform, ni se prezintă ca indice al unei unități în pluralitate.” Eul proteic își schimbă cu lejeritate măștile, plonjând în realitatea încă nescrisă, potențială, a imaginarului, glisând între asemănare și diferență, între identitate și multiplicitate: „Între oglinzi, mereu printre oglinzi!/ Cutreierul se scrie în imagini./ Iar tu, schimbându-ți măștile, colinzi/ ca un subtext încă nescrise pagini./ Te poartă umbra. Te îngână cei ce-ți seamănă. Iar ceilalți te fură/ cu neasemănarea. Moarea – ce-i?! Un vechi surâs pe ultima figură./ Culege-odată cineva – ori nu – / aceste hieroglife de pe apă?! Ești tu, acesta de-azi, același tu/ cu cel din care zeci de chipuri scapă?” (*Printre oglinzi*)

Mai mult, oglinzile devin mediatore între sacru și profan, măștile ce se perindă fiind travestiuri schimonosite, grotești, sub care se ascund chipurile diafane ale unor ființe din alte niveluri de Realitate, mai subtile: „Mai dureros ca toate e că vin/ ființe numai abur, numai rază,/ își văd în tine chipul lor divin/ schimonosit, – și nu se-nfricoșează.../ Ori poate că-n aceasta s-a vestit/ destinul însuși, conjurat anume./ ca îngerul să umble travestit/ împrumutându-și măștile din lume?...” (*Printre oglinzi*) Fiecare nivel de Realitate își are nu doar legile, ci și măștile proprii, prin care necunoscutul poate să îmbrace un veșmânt vizibil; după cum intuiește René Daumal¹⁰⁶⁵, „Poarta invizibilului trebuie să fie vizibilă”. Contemplarea în oglindă devine astfel contrariul narcisismului, ieșirea din colivia sufocantă a solipsismului¹⁰⁶⁶ și regăsirea în propriul chip, dincolo de panopticumul măștilor ce se perindă pe luciul oglinzii, a străfulgerărilor *invizibilului devenit vizibil*, în inspirata formulă niculesciană din *Teoremele poetice*: „Tot ce ne înconjoară – invizibilul devenit vizibil. Rolul nostru: să facem drumul invers.”¹⁰⁶⁷

Această inversare determină o încercare de descoperire a ceea ce se află în spatele măștii, care nu mai este privită ca un obstacol ce opacizează captarea necunoscutului, ci ca o limită ce se cere transgresată, în căutarea invizibilului pe care-l ascunde în spatele ei, un semn – hieroglifă sau rună care ascunde, în termeni blagieni, o „făptură în haină/ o taină în taină”¹⁰⁶⁸. (*Cutreier*). Doar că Taina pentru Ștefan Aug. Doinaș e moartă fără învelișurile vii ce o protejează și o maschează sub faldurile aparențelor: „Iar în adâncuri, ignorându-și haina/ de aparențe vii, stă moartă Taina.” (*Lăcaș*) Măștile ce prind viață în oglindă într-o fastuoasă paradă emergentă din „sombra fântână de timp” (*Femeia din oglindă*) sunt, de fapt, umbrele de pe pereții peșterii platoniciene, copii nuanțate sau chiar deformate ale unei Taine de dincolo. Ea poate să fie, de pildă, principiul feminin transtemporal ce îmbracă, în oglinzile glisante ale timpului, mereu alte măști ale feminității: „Dindărătul oglinzii, un șir de oglinzi/ te aruncă spre mine din veacuri, și – iată:/ te dezbraci de hitonul grecesc, te desprinzi/ de vestmântul țărăncii de lână tărcată:/ ca un abur, se lasă pe șolduri în jos/ crinolina, iar voalul dispăre; [...] Mușcătura de azi peste rana de veci/ ca o spadă pe zale intacte colindă:/ și te scap, și te strig, pe când tu te petreci/ cu același surâs într-o nouă oglindă...” (*Femeia din oglindă*)

¹⁰⁶⁵ René Daumal, *Muntele Analog: roman de aventuri alpine, non-euclidiene și simbolic-autentice*, Prefață de Basarab Nicolescu, traducere de Marius-Cristian Ene, Editura Niculescu, București, 2009, p. 18.

¹⁰⁶⁶ Virgil Nemoianu, *op. cit.*, p. 54.

¹⁰⁶⁷ Basarab Nicolescu, *Teoreme poetice*, ed. cit., p. 156

¹⁰⁶⁸ Lucian Blaga, *Opera poetică*, Ediția a II-a, Prefață de George Gană, Ediție îngrijită de George Gană și Dorli Blaga, Editura Humanitas, București, 2007.

Taina ce se perindă imperturbabil din oglindă în oglindă este, de fapt, Tiparul după care tânjește Doinaș, „eternul chip/ al lucrurilor lumii trecătoare” (*Omul cu compasul*), „obrazul de taină” ce se ascunde dincolo de toate măștile efemere ce-l îmbracă: „De-acolo de sus, de pe înaltul prag/ privesc fascinat în afară./ Ce sferă perfectă! Pământul cel mic/ cu multele sale învelișuri/ e una: nimic nu se naște, nimic/ nu moare în lut și-n frunzișuri./ [...] Ca roiuri de ornice prinse-n îngheț/ ce-mi mângâie ochii și părul,/ descopăr în lucruri tiparul măreț,/ modelul dintâi, Adevărul./ Nicicând n-am crezut că-o să poată-ncăpea/ pădurea-ntr-o singură ghindă./ noianul de stele-ntr-o singură stea./ oceanu-ntr-un ciob de oglindă./ Aceasta e fața trăind dedesubt/ a lumii, obrazul de taină:/ integru, statornic, în veci necorupt,/ mereu despuiat de-orice haină.” (*Orologiul de gheață*) Dincolo de pluralitatea măștilor, oglinda devine astfel un focar în care se concentrează *in nuce* „tiparul măreț, modelul dintâi, Adevărul”, care poate fi apropiat de Evidența Absolută sau Terțul Ascuns din viziunea niculesciană, miezul incandescent din care emerge Realitatea și, totodată, „paznicul misterului nostru ireductibil”¹⁰⁶⁹. Oglindindu-se enantiomorf în toate măștile pe care le generează, acest „negativ al lumii, tipar al întâmplării” se poate revela doar prin ceea ce îl ascunde, prin *cunoașterea-negativ* blagiană¹⁰⁷⁰, de aici și fascinația lui Doinaș pentru revelația apofatică, singura în măsură să reinverseze imaginea reflectată a Tainei în lucrurile trecătoare: „Cine-i/ așa de blând și tainic sub vântul mișcător,/ și-n stare să imprime la ceasul grav al cinei/ imaginea inversă a feței tuturor?” (*Urma*)

Asemeni eului proteic ce se metamorfozează în creația sa într-o dinamică a măștilor învăluitor-revelatorii, și „Cineva” din poezia *Cheltuiorul* – care poartă grăitorul moto borgesian „Dar, bineînțeles, ei nu sunt decât oglinzi” – se revarsă pe mii de chipuri evanescente, care însumate refac unitatea primordială a „obrazului de taină” din spatele tuturor obrăzarelor: „Un altul pare a fi văzut adâncul/ din lucrurile fără glas: o cifră/ lucește-n ochii lui, păzind enigma.../ Așa, vărsat mereu pe mii de chipuri,/ se cheltuiește Cineva: el, singur,/ e suma noastră./ Minus inocența (căci, acceptând să fie, a făcut/ posibilul să semene cu sine)”. Această risipire a Cheltuiorului în mii de chipuri se dovedește un neostenit joc de-a v-ați ascunselea al Ființei: „Ființa se joacă/ în ființe/ se-ascunde după măști/ ca și când/ ursita ar putea/ să aibă obraz” (*Rangurile Ființei*), fără ca această multiplicare să-i pulverizeze acesteia autoconsistența, unitatea inextricabilă: „Sunt una: ființa-n adânc/ și raiul fapturilor toate.” (*Dimensiune*)

Acest joc ineputabil de reflecție a Ființei în ființe generează multidimensionarea Realității înseși, întrucât, după cum intuiește Basarab Nicolescu, „Nivelurile de Realitate ne apar ca imagini în Oglindă ale Ființei.”¹⁰⁷¹ Oglinda devine astfel o interfață între niveluri de Realitate diferite, o poartă ce face posibilă transgresarea: „Tot ce ființa mea învălmășită/ întoarce, fără milă, către tine/ din chipul tău, *ascuns* îți va rămâne./ Mă crezi un prag, dar intri în oglindă./ Și trebuie să atingi o altă plasă/ mult mai adâncă, pentru ca din colțul/ ceresc, în care stă pitit, paingul/ să se trezească, să te bage-n seamă.” (*Oedip și sfinxul*) Praguri către alte

¹⁰⁶⁹ Basarab Nicolescu, *De la Isarlık la Valea Uimirii*, vol. I *Interferențe spirituale*, Prefață de Irina Dincă, Editura Curtea Veche, București, 2011, p. 125.

¹⁰⁷⁰ Vezi Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, vol. III *Cenzura transcendentă*, Editura Humanitas, București, 2003, p. 138-139: „Prin cunoașterea-negativ, misterul e apărât fiindcă prin actul ei de transcendere misterul e atins numai ca «mister»”.

¹⁰⁷¹ Vezi Basarab Nicolescu, *De la Isarlık la Valea Uimirii*, vol. II *Drumul fără sfârșit*, ed. cit., p. 164.

etaje ale existenței, fiecare cu cohorta lui de măști, oglinzile produc „o magică spărtură” ce face trecerea, asemeni fascinantelor găuri de vierme, dintr-un nivel de Realitate într-altul: „ah, jocul lor în lume/ e însuși jocul nesfârșit al lumii:/ cât de voioși sunt ei/ în tot ce-ating./ în tot ce ronțăie-ntre dinți/ în tot ce-i săgetează ca enigmă...// Sau poate sunt doar aparențe,/ doar copii vii ale ființelor?/ Nu se reflectă lumea-n ei/ ca printr-o magică spărtură/ în sine însăși?” (*Elegia I – Jocul*) Aceste falii în suprafața nivelului de Realitate vizibil permit imersiunea pe verticală, în alte straturi ale existenței: „fața lumii/ se sparge între ei, se face țândări,/ și fiecare crăpătură naște/ prăpăstii fără fund, pe care nici o/ dorință nu le astupă...” (*Negarea atomilor*)

„Peretele opac al lumii” (*Întrebări*) devine astfel o oglindă care permite astfel de treceri, Realitatea își dezvăluie structura arborescentă, multiplicată fractalic – „câte orizonturi/ nu fulguie-n oglinda ta mișcată” (*Empedocle*) – , deschizând o poartă, revelată îndeosebi apofatic, spre misterul insondabil din spatele tuturor învelișurilor acesteia: „Sparge acest înveliș – / ai să găsești/ sub el altul și apoi altul/ dar până la tine/ – nimic al nimicului – / mult va mai trebui să cutreieri” (*Învelișuri*) Aceasta e miza cutreierului fără sfârșit al neostenitului căutător de Adevăr din spatele oglinzilor și măștilor din creația lui Ștefan Aug. Doinaș, recognoscibilă în străfulgerările unei teoreme poetice niculesciene: „Cine caută găsește. Iar cel care găsește n-a găsit nimic. De aceea soarta celui care caută este de a căuta neconținut.”¹⁰⁷²

Bibliografie

- Blaga, Lucian, *Opera poetică*, Ediția a II-a, Prefață de George Gană, Ediție îngrijită de George Gană și Dorli Blaga, Editura Humanitas, București, 2007.
- Blaga, Lucian, *Opere 9. Trilogia culturii*, Ediție îngrijită de Dorli Blaga, Studiu introductiv de Al. Tănase, Editura Minerva, București, 1985.
- Blaga, Lucian, *Trilogia cunoașterii*, vol. III *Cenzura transcendentă*, Editura Humanitas, București, 2003.
- Crăciunescu, Pompiliu, *Eminescu: Paradisul infernal și transcosmologia*, Prefață de Basarab Nicolescu, Editura Junimea, Iași, 2000.
- Crăciunescu, Pompiliu, *Strategiile fractale*, Editura Junimea, Iași, 2003.
- Daumal, René, *Muntele Analog: roman de aventuri alpine, non-euclidiene și simbolice-autentice*, Prefață de Basarab Nicolescu, traducere de Marius-Cristian Ene, Editura Niculescu, București, 2009.
- Doinaș, Ștefan Aug., *Ce este transdisciplinaritatea?*, în „Curentul cultural” din 4 iunie 1998.
- Doinaș, Ștefan Aug., *Eseuri*, Editura Eminescu, București, 1996.
- Doinaș, Ștefan Aug., *Kilometrul zero*, în „Familia”, nr. 5, 2002
- Doinaș, Ștefan Aug., *Măștile adevărului poetic*, Editura Cartea Românească, București, 1992.
- Doinaș, Ștefan Aug., *Opere*, vol. I-III, Editura Național, București, 2000.
- Doinaș, Ștefan Aug., *Orfeu și tentația realului*, Editura Eminescu, București, 1974.
- Lupașcu, Ștefan, *Logica dinamică a contradictoriului*, Cuvânt înainte de Constantin Noica, Selecție, traducere din limba franceză și postfață de Vasile Sporic, Control științific și note de Gheorghe Enescu, Editura Politică, București, 1982.

¹⁰⁷² Basarab Nicolescu, *Teoreme poetice*, ed. cit., p. 161.

Nemoianu, Virgil, *Surâsul abundenței. Cunoaștere lirică și modele ideologice la Ștefan Aug. Doinaș*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Fundația Culturală Secolul 21, București, 2004.

Nicolescu, Basarab, *Ce este realitatea? Reflecții în jurul operei lui Stéphane Lupasco*, Traducere de Simona Modreanu, Editura Junimea, Iași, 2009.

Nicolescu, Basarab, *De la Isarlîk la Valea Uimirii*, vol. I *Interferențe spirituale*, vol. II *Drumul fără sfârșit*, Prefață de Irina Dincă, Editura Curtea Veche, București, 2011.

Nicolescu, Basarab, *Noi, particula și lumea*, Ediția a II-a, Traducere de Vasile Sporici, Editura Junimea, Iași, 2002.

Nicolescu, Basarab, *Teoreme poetice*, Ediția a II-a, Traducere din limba franceză de L.M. Arcade, Prefață de Michel Camus, Editura Junimea, Iași, 2007.

Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Traducere de Horia Mihail Vasilescu, Ediția a 2-a, Editura Junimea, Iași, 2007.

Șora, Mihai, *Clipa și timpul*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.